

dědictví klíčový význam. Na druhé straně se řadu velmi podstatných součástí technologického toku zachránit nepodařilo. Celý, zdaleka ne ukončený proces „postindustriálního“ života Vítkovických železáren si jistě v budoucnu zaslouží další pozornost.

Technologický a typologický vývoj hutnictví železa je dalším velkým a důležitým oddílem publikace. Pro nespecialistu značně náročná problematika je v maximální míře objasněna bohatým ilustračním doprovodem. *Katalog podnikatelů a společností* přibližuje význam všech osobností a ekonomických subjektů, které se na vývoji Vítkovic a Vítkovických železáren podílely.

Katalog kulturních památek a památkové ochrany podrobně mapuje všechny typy památek, nejen industriálních, které jsou s fenoménem Vítkovic spojeny. Členění se abecedně podle katastrálních území, takže začíná urbanisticky i architektonicky pozoruhodnou Jubilejní kolonií v Hrabůvce. Převážná část celého industriálního areálu, která přesahovala na katastr Moravské Ostravy (zejména koksovna Karolina), byla bohužel po roce 1985 zdemolována, takže zde zůstaly pouhé dva cenné objekty. Těžiště katalogu je proto přirozeně na katastrálním území Vítkovice. Tak jako v celé publikaci, i zde pomáhá k pochopení a orientaci čtenáře množství map (včetně podrobné mapy celých Vítkovic), schémat, archivních i aktuálních fotografií. Poslední položkou katalogu je areál Nové ocelárny a válcovny na katastrálním území Zábřeh nad Odrou. Opět pouze formální doporučení: nejen v tomto svazku, ale v celé edici by nadpisy jednotlivých sídelních jednotek (katastrálních území) mohly být graficky výraznější.

Publikaci tradičně uzavírají *registry koksoven, vysokých pecí, ocelářských a pudlovacích pecí, válcovacích tratí*, přehledný klad mapových listů, *literatura a prameny*.

Vítkovické železářny (i celé Vítkovice) dostávají hodnocenou publikací adekvátní zpracování svého vývoje i současnosti. S ohledem na jejich mezinárodní význam je zásadní, že se právě tento svazek celé edice podařilo souběžně vydat i v anglickém jazyce.

Do osvědčené edice ostravského pracoviště Národního památkového ústavu patří i svazek s názvem *Kulturní památky rosicko-oslavanské průmyslové aglomerace*. Kniha mapuje důležitou jihomoravskou průmyslovou aglomeraci, která je obecně mnohem méně známá než aglomerace ostravsko-karvinská či kladenská.

Publikace začíná *popisem rosicko-oslavanského revíru a historickým vývojem rosicko-oslavanské průmyslové aglomerace*, jehož základ tvořilo dobývání a zpracování černého uhlí. Zvláštní pozornost je věnována též vývoji železniční dopravy, která měla zásadní význam pro odbyt vytěženého paliva (zdejší uhlí mělo klíčový význam pro průmyslový rozvoj Brna), a vývoji

elektrárenství, které bylo podmíněno právě dostupností zdrojů energie. V rámci této kapitoly se nezapomíná ani na vývoj památkové ochrany a hodnocení průmyslového dědictví. Také v tomto revíru se památková ochrana potýkala a potýká s pozdním doceněním významu tohoto typu kulturního dědictví – a výsledky tohoto stavu výmluvně odráží i topografická část publikace. Následuje specifikace *technického a stavebního vývoje*, s důrazem na metody těžby, těžební objekty a zařízení a železniční dopravu. Tradiční součástí publikace je *katalog společností a důlních podnikatelů*. Z hlediska praktického využití je nejdůležitější *katalog kulturních památek a kulturního dědictví*. Začíná – pro nepoučeného čtenáře překvapivě – areály obou největších nádraží v Brně a nádražím v Horních Heršpících. Pak se již (přes nádraží ve Střelčicích, které mělo být zařazeno jako další v pořadí) přesuneme do vlastní sledované oblasti a postupně navštívíme všechny významné areály v Oslavanech, Padochově, Zastávce a Zbýšově. Všechny části tohoto katalogu jsou bohatě vybaveny historickými vyobrazeními i současnými fotografiemi – a také podrobnými mapami s rozlišením kulturních památek, staveb památkového zájmu a staveb zaniklých. To vše ilustruje smutnou realitu, že výrazných industriálních památek, natož v autentickém stavu, se dodnes dochovalo poměrně málo. Závěr knihy tvoří *registr úvodních i důlních děl rosicko-oslavanského revíru, registr železničních vlečků, lanových drah a koksoven* a přehledná mapa s jejich zákresem. Nechybí přirozeně *literatura a prameny* a velmi krátké anglické *Summary*.

Publikace znamená významný mezník v poznání a popularizaci rosicko-oslavanské aglomerace.

Karel KUČA

Chebské historické krovky

Michal PANÁČEK; David OTÁHAL; Tomáš KYNCL. *Historické krovky. Chebský fenomén. Krovky městských domů ze 14.–20. století*. Typ / Nadační fond Historický Cheb : Cheb, 2017, 157 s. ISBN 978-80-87699-11-9.

Historické stavební konstrukce stály dlouhou dobu na okraji zájmu památkové péče, jejíž směřování určovali původně především historici umění. Tato situace se postupně mění od konce 80. let 20. století, kdy se o systematictější poznání a zhodnocení jejich vývoje zasloužili nejprve Jan Muk a posléze zejména Jiří Škabrada. Ten také ve svých skriptech a poté v knize *Konstrukce historických staveb* prezentoval u nás poprvé přehledný typologický vývoj krovových konstrukcí. Od konce 90. let je pak vůdčí osobností výzkumu his-

torických krovů u nás Jiří Bláha, který stál u zrodu specializovaných webových stránek www.roofs.cz a pravidelného podzemního krovového kurzu Sdružení pro SHP, jehož se všichni autoři prezentované knihy s oblibou zúčastňují. Výsledky výzkumů krovů byly dosud publikovány převážně formou studií v odborných periodikách a sbornících, případně formou brožur nebo kapitol v kolektivních monografiích.

Předkládaná kniha je proto hned v několika směrech průkopnická. Jedná se u nás v podstatě o vůbec první monografickou publikaci věnovanou primárně problematice krovů. Zároveň je nejmateriatelnějším výstupem i na evropské úrovni dosud ojedinělého projektu systematického výzkumu krovů v rámci jádra jednoho sídla. Jejího skromnějšího předchůdce můžeme u nás spatřovat v článku J. Bláhy a T. Kyncla v *Průzkumech památek* II/2008, věnovaném vybraným krovům na území města Telče. Ani v zahraničí však nejsou obdobné publikace běžné. Určitou paralelou je například kniha *Dächer der Stadt Basel* autorů T. Lutze a G. Wesselkampa, vydaná památkovým odborem basilejského kantonu v roce 2005. Ta je však co do tématu zaměřena širěji a je zjevně výstupem mnohaleté badatelské práce.

Kniha o chebských krovech je samozřejmě primárně určena odborníkům specializujícím se na výzkum a obnovu historických staveb, zároveň je ale pojata tak, aby byla přístupná i běžnému čtenáři. Otevření neznámého světa složitých dřevěných struktur i pro zájemce z řad neoborníků samozřejmě ovlivnilo její skladbu. Prezentace výsledků výzkumu pro širší veřejnost je ale součástí celkové koncepce projektu. Současně s vydáním knihy tak byla pro širokou veřejnost v chebském františkánském klášteře otevřena stejnojmenná výstava. K té vyšel v české a německé jazykové mutaci shrnující katalog, jehož obsah vychází z prvních tří kapitol knihy. Spolu s touto výstavou byla

zpřístupněna i prohlídková trasa některými z krovů městských domů na náměstí, vybraných s ohledem na přístupnost tak, aby návštěvníkům ukázaly celou škálu konstrukcí od středověku až po asanační krovky ze 60. let 20. století. Jak na výstavě, tak na prohlídkové trase může být kniha pro hlubšího zájemce dobrým průvodcem.

Poněkud neobvykle má publikace hned tři předmluvy. První je z pera předsedy správní rady Nadačního fondu Historický Cheb, který stojí za vydáním knihy. Ing. Michal Pospíšil seznamuje čtenáře s programem ochrany historického kulturního dědictví Chebska. Do jeho kontextu pak zasazuje probíhající projekt poznávání, dokumentace a prezentace krovů chebských městských domů. Autorkou druhé předmluvy je generální ředitelka Národního památkového ústavu Ing. arch. Naděžda Goryczková. V souladu se svou pozicí se věnuje především památkové hodnotě historických dřevěných krovových konstrukcí a společenským souvislostem jejich poznávání a ochrany. Vyzdvihuje roli prezentace výsledků výzkumu veřejnosti v procesu péče o zachování historických stavebních konstrukcí. Třetí předmluva pochází z pera ředitele Ústavu teoretické a aplikované mechaniky Akademie věd České republiky a předsedy vědecké rady ministra kultury prof. Ing. Miloše Drdáckého, DrSc. Je věnována především informačnímu potenciálu, který v sobě historické krovové a vůbec tesařské konstrukce skrývají. Vyzdvihuje roli výzkumu jako hledání způsobu, jak tyto informace číst a dozvídat se z dochovaných staveb mnohé zapomenuté skutečnosti související s tradičním tesařským řemeslem.

Vlastní text knihy je přehledně členěn do osmi kapitol. Krátká úvodní kapitola se stylizovaným názvem „Pod krovem stojí dům“ popisuje souhrnně počátky města Chebu a jeho urbanistická specifika, jako je převažující okapová orientace střech. Upozorňuje na velké bohatství chebského městského státu a jeho přímou souvislost s velikostí, kvalitou a trvanlivostí konstrukcí jeho zástavby. Tyto faktory jsou dle autorů příčinou toho, že se právě v Chebu zachovala tak velká skupina krovových konstrukcí vysokého stáří až do dnešní doby. Následuje obšírná kapitola věnovaná celkovému shrnutí vývoje krovových konstrukcí na chebských domech, dokládá odkazy na konkrétní konstrukce s jejich specifiky a analogiemi z Čech i z blízkého Německa. Zde je třeba upozornit na to, že autoři zpracovali vývoj až do 60. let 20. století a krovky vzniklé v rámci tzv. chebské asanace představují jako plnohodnotnou součást historického vývoje, což je v kontextu české památkové péče chválné novum. Za tuto obecnou kapitolu je pak zařazen přehled všech dokumentovaných domů se stručnou charakteristikou jejich krovů, rozdělený dle chronologicko-typologické klasifikace do devíti skupin. Následuje přehledná tabulka zobrazující podobu jednotlivých

konstrukcí formou tzv. čárových schémat. V této tabulce nejsou zobrazeny všechny dokumentované krovky, ale pouze nejvýraznější reprezentanti zmíněných chronologicko-typologických skupin. Každé skupině je věnován jeden řádek a všechny krovky jsou zde zobrazeny ve stejném měřítku. Je tak možné učinit si představu o škále velikostí jednotlivých domů a o souvislosti mezi rozměry a složitostí konstrukcí. Oproti vlastnímu členění kapitoly má ale tabulka pouze osm řádků – v posledním řádku jsou sloučeny do jedné skupiny krovky z počátku 20. století a krovky asanační.

Na další dvoustraně nalezneme dvojici půdorysných plánů jádra města s vyznačením dokumentovaných domů. Na levém plánu jsou v celkovém půdorysu růžově zvýrazněny dokumentované domy a na pravém jsou tytéž domy vyznačeny barevně s odstíny odpovídajícími dle legendy dataci krovové konstrukce. Možná by postačilo publikování jediného plánu, zařazení dvojice ale patrně vyplynulo z grafického řešení zlomu.

Za těmito částmi, které tvoří jakýsi koncentrovaný výťah z celého projektu a jsou dosti hutné, následuje trojice poněkud živějších kapitol, jež mají přiblížit problematiku daného tématu především laikům. První z nich představuje čtenáři historické tesařské řemeslo s jeho nástroji, názvoslovím a vývojem a také obecný postup při výrobě a následné výstavbě krovu. Následuje kapitola věnovaná nesourodé skupině detailů a doprovodných či podružných prvků a konstrukcí, s nimiž se může návštěvník na půdách a v krovech setkat. Víkře, schodiště, vrátky, ohni odolné kovové dveře a další doplňky mívají výraznou estetickou hodnotu, neboť se na nich na rozdíl od vlastních krovů mohli více projevit dobový vkus. Zároveň jsou také nositeli informací o tom, jak byly půdy a krovky původně využívány. Zde bych chtěl vyzdvihnout pozornost, kterou autoři věnují pozůstatkům historických vestaveb do krovů, neboť na rozdíl od půvabných balustrád schodišť či architektonizovaných štítů a křidel vikýřů bývají většinou první obětí při opravách a čištění půd, přičemž spolu s nimi nenávratně mizí informace o způsobech užívání prostor i o dobových stavebních technologiích. Poslední kapitola v tomto bloku je věnována dendrochronologii. Čtenář je zde stručně a přehledně seznámen s principem této vědecké metody, způsoby jejího provádění i s důležitými faktory ovlivňujícími její úspěšnost.

Největší část knihy zabírá katalog jednotlivých dokumentovaných a hodnocených krovů. Každému objektu je vždy věnována plná dvojstrana. Na levé straně se nacházejí identifikační údaje objektu (číslo popisné, zařazení krovu do chronologicko-typologické skupiny) a dva sloupce textu, z nichž je každý doplněn ilustrační fotografií. Texty mají ustálenou strukturu. Obsáhlejší levý sloupec nejprve obecně charakterizuje tvar střechy, typ použité konstrukce a její dataci, následně podrobněji popisuje krovovou konstrukci a končí odstavcem věno-

vaným způsobu opracování dřeva a tesařskému značení. Štíhlejší pravý sloupec obsahuje stručnou charakteristiku domu v pořadí: název, urbanistická a slohová charakteristika, popis uspořádání průčelí, případně přízemí, a shrnutí historie. Na pravé straně katalogového dvoulistu je pak v záhlaví datace krovu (je-li známa), čárové schéma příčné, případně též podélné vazby a barevná značka chronologicko-typologické skupiny, odpovídající barevné legendě zmíněného půdorysného plánu města. Pod nimi se nachází skupina celkových i detailních snímků krovové konstrukce. Forma prezentace katalogu a uspořádání jeho částí jsou zvoleny šťastně a pro čtení jsou příjemné. U charakteristiky domů ale stojí občas čtenář před otázkou, zda je nutné popisovat schéma uspořádání otvorů v průčelí, když je dobře ukazuje doprovodná fotografie. Zároveň zde u zajímavějších domů citelně chybí jejich základní půdorys. U čárových schémat krovových konstrukcí pak postrádám grafické měřítko. Systematické nahrazení podrobnější výkresové dokumentace krovů jednotné pojetím čárovými schématy je jistě důsledkem časového a finančního omezení projektu a nutností formálně sjednotit v katalogu všechny listy. Obzvláště středověké krovky, ale i složitější konstrukce mladších období by si však publikování podrobnějších výkresů zasloužily. Hodnotíme-li výběr obrazové dokumentace, je třeba poznamenat, že ne všechny užité snímky jsou ostré a mají dostatečné rozlišení. I na nedokonalých snímcích je ale vždy patrné to, co jimi autoři chtěli ilustrovat. Prezentovaný katalog je v každém případě velkým přínosem pro srovnávací studium typologie krovů.

Na samý závěr knihy je zařazena kapitola Obrazový slovníček, kde jsou na první dvoustraně formou pérových kreseb s textovými odkazy prezentovány základní typy krovů a na druhé dvoustraně běžné, v krovech užívané tesařské spoje. Slovníček je dalším vstřícným krokem vůči laickému čtenáři. Jeho grafická forma je čistá a přehledná. U axonometrických pérovek jednotlivých typů krovů přispívá decentní šedé podbarvení prvků podélného vázání k větší přehlednosti. Je škoda, že se progresivní plnohodnotné zahrnutí krovových konstrukcí 20. století do přehledu a katalogu nepromítlo také do tohoto slovníčku. Určitým pokusem je pouze první odstavec, nazvaný „Typologické rozdělení dvou základních konstrukčních principů krovových konstrukcí“. Jeho podoba je ale matoucí, neboť na prvním místě ukazuje vaznicové krovky s pasivními střešnicemi, které již dále nejsou ve slovníčku vysvětleny, a teprve na druhém místě uvádí tradiční krokevní hambalkové krovky. U vaznicových krovů je navíc uvedeno velmi podivné statické schéma. Zásadní rozdíl mezi vazbami starých a moderních krovů, jak jej zmiňuje druhá kapitola knihy, by přitom nejlépe vynikl právě na axonometrické kresbě, jakou jsou zde prezentovány jednotlivé druhy tradičních krokevních krovů.

Také v části věnované spojům chybí některé, jež jsou v textu knihy popisovány a pro laika jsou těžko představitelné. Namátkou jmenujme osedlání krokvi nebo rozdíl mezi krytým a nekrytým plátovým spojem.

Knihy je psána poměrně čtivým jazykem a text je většinou dobře srozumitelný. V katalogu autoři chvílemi sklouzávají k suchému stylu bez sloves, užívanému často v popisných kapitolách stavebněhistorických průzkumů. Ve zvýšené míře se pak v delších souvětích objevují špatné pádové koncovky u přídavných jmen, které unikly jazykové redakci.

Výše zmíněné drobné výhrady ale nejsou v žádném případě důvodem, abychom knihu jako celek neocenili a nepochválili. Jedná se o vynikající počín. Celkový koncept výzkumného projektu s výstupy v podobě knihy a výstavy je hodný následování. Měst s tak vysokým počtem středověkých krovů u nás mnoho není. Jak ale ukazuje přesvědčivě tato kniha, i v pozdějších dobách vznikaly pod rukama tesařských mistrů krásné a hodnotné konstrukce, které je třeba poznávat a dokumentovat, chránit a zpřístupňovat. Pánové Panáček, Otáhal a Kyncl učinili na této cestě pořádný krok.

Jan VESELÝ

Kulturní dědictví Severní státní dráhy

Alena BOROVCOVÁ. *Kulturní dědictví Severní státní dráhy*. Ostrava : Národní památkový ústav, 2016, 272 s. ISBN 978-80-85034-91-2.

Publikace Kulturní dědictví Severní státní dráhy navazuje na dříve vydanou knihu – Kulturní dědictví Severní dráhy císaře Ferdinanda. Alena Borovcová chronologicky zaznamenává vznik a vývoj drah, které vytvořily kmenové tratě železniční sítě habsburské monarchie.

V historickém úvodu je popsán vznik železniční sítě a páteřních tratí, je zde zmíněn význam soukromých společností i státu při stavbě železničních tratí a správě provozu. Pozornost je dále věnována jednotlivým tratím Severní dráhy: Olomouc–Praha, Brno–Česká Třebová, Praha–Podmokly.

Autorka se dále věnuje funkčním typům staveb a uspořádání nádraží. Nádraží jsou členěna dle urbanistické struktury v souvislosti s funkčním a prostorovým uspořádáním stanic. Díky tomuto členění je možné se lépe zorientovat v provozu a pochopit význam jednotlivých typů nádraží Severní dráhy. V typologickém rozboru jsou kromě výpravních budov popsány i další, mnohdy opomíjené druhy drážních a inženýrských staveb, jako jsou vodárny, výtopny, remízy, dílny, strážní domky, mosty, viadukty, tunely a další.

Přínosem je bezesporu výběrový katalog, který se zaměřuje na fyzicky dochované objekty Severní dráhy s jasným vymezením jejich památkových hodnot ve vztahu k dané stanici i trati jako celku.

Text publikace je doprovázen četnými historickými fotografiemi, dobovými pohlednicemi, plány a schématy.

Publikace vypovídá o významné roli železnice na našem území i jejím vlivu na kulturní dědictví. Je syntézou podrobného archivního průzkumu a dokládá bohaté znalosti autorky z této oblasti. Může být výborným průvodcem po drážní architektuře, ale i cenným zdrojem informací pro odbornou veřejnost a badatele, kteří se danou problematikou zabývají.

Lenka ZELENÁ

Požární ochrana industriálních památek a historických budov. 36. odborně metodický den NPÚ, 15.–16. 6. 2017, Brno

Ve spolupráci s Mezinárodní radou muzeí (ICOM) a Norským ředitelstvím památkové péče (Riksantikvaren) uspořádal Národní památkový ústav v přednáškové budově Metodického centra moderní architektury při vile Stiassni v Brně konferenci věnovanou požární ochraně industriálních památek a historických budov. Akce, která se konala ve dnech 15.–16. 6. 2017, navázala na projekt Národního památkového ústavu Průmyslové dědictví, podpořeného z finančního mechanismu EHP 2009–2014, jehož partnery byly Metodické centrum průmyslového dědictví při územním odborném pracovišti v Ostravě a Norské ředitelství památkové péče v Oslu.

Konference, jejíž první den moderovala Eva Polatová z GR NPÚ, byla rozdělena do tří bloků. První blok byl věnován požární prevenci, druhý požární ochraně významných staveb a třetí zahrnul výzkumné projekty v této tematické oblasti. Po slavnostním zahájení, které uvedl náměstek pro správu památkových objektů Rudolf Pohl, informoval Pavel Jirásek o finančních mechanismech EHP Norska. První blok, věnovaný požární prevenci, uvedl Petr Svoboda, ředitel Metodického centra moderní architektury, příspěvkem o metodice požární ochrany zpřístupněných památek. O problematice prevence požárního zabezpečení objektů hovořil Vladimír Machander z Generálního ředitelství Hasičského záchranného sboru. S novinkami v řešení požárního zabezpečení historických budov vystoupil zástupce firmy Siemens Michal Roubíček.

Začátek druhého bloku patřil zástupcům norské strany, kteří v úvodu pochválili spolupráci s Metodickým centrem průmyslového dědictví v Ostravě a ocenili oboustranný přínos v rámci ochrany technických památek a na poli poznání průmyslového dědictví. Ve druhém odpoledním bloku, který byl věnován specifickým požadavkům požární ochrany ve významných technických památkách, Einar Karlsen uvedl přístupy norské památkové péče k požární ochraně nejvýznamnějších industriálních památek v Norsku. Se zřetelem na stavební materiál, kterým je v případě venkovských staveb v Norsku především dřevo, seznámil přítomné s postupy a prevencí požární ochrany v muzeích v přírodě Mikael Blihovde. O zabezpečení technických památek, které má od 80. let minulého století ve správě Technické muzeum v Brně, informoval Martin Mrázek. První den byl uzavřen diskusí nad přednesenými příspěvky.

Druhý den konference byl zaměřen na výzkumné projekty v oblasti požární ochrany kulturního dědictví. Výzkumem v oblasti konzervace a záchrany předmětů kulturní povahy s cílem dlouhodobé udržitelnosti se u nás dlouhodobě zabývá Technické muzeum v Brně.